

OP STAND BEGRAVEN

BEGRAAFPLAATSEN BIJ LANDGOEDEREN, KASTELEN EN BUITENPLAATSEN

Tjitske Zuiderbaan

Huis Landfort in Megchelen, Gelderland. Foto Cor Bouwstra

Het behoud van historische buitenplaatsen, landgoederen en kastelen gaat René Dessing aan het hart. Naast kunsthistoricus is hij oprichter en voorzitter van de sKBL, de stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen.

Er kleeft veel geschiedenis aan dit type monumentaal erfgoed. Ook sociale geschiedenis. Beroemde personen woonden er. Rituelen, gebruiken en tradities hingen samen met de verschillende streken waarin het erfgoed was gelegen. De afgelopen zes jaar stak Dessing veel energie in de renovatie van Huis Landfort in Megchelen (Gld.), waar hij woont met zijn partner Wim Dröge: ‘We willen het huis, dat is ondergebracht in een stichting, op maatschappelijk, cultureel en kunsthistorisch verantwoorde wijze delen met de samenleving.’

Seculiere variant

Ook funerair erfgoed is Dessing niet vreemd. In 2021 was hij voorzitter van de jury die de Gouden Terebinth 2022 uitreikte. Dessing: ‘Hoewel er volop funeraire sporen te vinden zijn op buitenplaatsen, is het niet eenvoudig om er te worden begraven. Daar zijn strikte regels voor en de toestemmingsbereidheid verschilt per gemeente. Toch zijn er meerdere buitenplaatsbewoners geweest die zich zodanig de koning te rijk hebben gevoeld op hun eigen stukje aarde, dat ze er ook begraven wilden worden. Het is een seculiere variant van begraafplaatsen bij kloosters en abdijen.’

Ijskelder

Buitenplaats Huis Landfort, bijvoorbeeld, herbergt de begraafplaats van de familie Luyken, die het landgoed vier generaties lang bezat, tot 1970. Op een klein graf-eiland liggen verschillende familieleden. Niet voor publiek toegankelijk, maar wel zichtbaar vanuit het park. Volgens René Dessing gaan mensen soms tamelijk ver in hun vereenzelviging met de plek waar ze wonen en leven: ‘Op historische buitenplaatsen zijn ook honden, katten,

Funerair erfgoed is Dessing niet vreemd

paarden en dierbare huisgenoten begraven. En liet oud-ambassadeur Jan Visser, tot vlak voor zijn overlijden in 1985 eigenaar van Huis te Manpad in Heemstede, zich begraven in de naast het landhuis gelegen ijskelder. Hemel en aarde heeft hij bewogen voor toestemming voor die bijzondere plek. En het lukte. Ook de vrouw met wie hij aan het eind van zijn leven trouwde, is in het ‘ijskeldermausoleum’ begraven.’

Den trouwen hond

Verhalen over begraven, en begraven worden van mens en dier op eigen grond zijn er te over: ‘Een mooi voorbeeld van een adellijke dierenbegrafplaats vinden we op landgoed Clingendael in Wassenaar. Freule Van Brienen, ook wel freule Daisy genoemd, had een grafzerkenveldje voor haar geliefde hondjes. In de Tweede Wereldoorlog confisqueerden de nazi’s de buitenplaats en nam de rijkscommissaris van bezet Nederland, Seyss-Inquart, er zijn intrek. Volgens overlevering liet hij de staande grafstenen van de hondjes plat neerleggen uit angst dat sluipschutters zich erachter zouden verschansen.’ De stenen liggen nog altijd plat op de grond. Ook op Huis te Manpad zijn honden begraven. In 1858 Smous, de hond van Jacob van Lennep, en in 2016 kwam Kobus, de hond van Dessing en Dröge naast hem te liggen. Op het graf van Smous staat de tekst: ‘Hier treurt men nu en ziet in het rond en zoekt vergeefs den trouwen hond.’

Kunsthistoricus René Dessing, op buitenplaats Huis Landfort in Megchelen (Gelderland). Foto Kenneth Stamp

Naast het mausoleum van de familie Van Rechteren Limpurg op landgoed Almelo liggen inmiddels ook twee graven. Foto John Töpfer

Over haar lijk

In de rozentuin van buitenplaats Berbice ligt mejuffrouw R.J.M. Begeer begraven, destijds eigenares van de fabriek Van Kempen & Begeer, voor zilver- en metaalwerk. Door middel van de grafrechten van haar laatste rustplaats wilde ze de aanleg van de verlengde Rijksweg 11, de RijnlandRoute, voorkomen. Haar graf ligt precies op het geplande tracé van deze weg; ze wilde niet dat die over haar buitenplaats en zeker niet 'over haar lijk', zou gaan lopen. Vanaf 1966 voerde ze eindeloze processen tegen deze plannen. De weg werd uiteindelijk onder Berbice én het graf van de in 2009 overleden mejuffrouw door gelegd.

Uitkijktoren

Dat bewoners zo verknocht zijn aan hun landgoed dat ze hun laatste rustplaats op eigen terrein veilig willen stellen, bewijst ook de Tombe van Nellesteijn. In 1818 liet de eigenaar van ridderhofstad Broekhuizen, C.J. van Nellesteijn, een uitkijktoren in neoclassicistische stijl bouwen op het hoogste punt van de Donderberg in Leersum. Aan de voet ervan bevindt zich de grafkelder van de familie Van Nellesteijn. Het ontwerp van de toren was de eerste opdracht voor landschapsarchitect Johan David Zocher jr. In 1822 vond de eerste bijzetting plaats, in

1917 werd het twaalfde en laatste familielid bijgezet. Daarna werd de grafkelder dichtgemetseld. De gelijknamige kleinzoon van C.J. van Nellesteijn liet de tombe en twintig hectare bos na aan de gemeente Leersum, met als voorwaarde dat de tombe in stand zou worden gehouden. Van Nellesteijn liet zelfs in een notarieel vastgelegd 'servituut van uitzicht' bepalen dat de gemeente het vrije uitzicht op de tombe zou waarborgen. Desondanks is het uitzicht grotendeels dichtgroeid.

Racende jonkheer

Een illustre sportman, de eerste Nederlandse autocoureur die punten scoorde in de Formule 1, ligt begraven op de Folcoldusberg in het park bij kasteel Maarsbergen. Sinds 1910 is de 38 meter hoge heuvel als begraafplaats van de familie Godin de Beaufort in gebruik. Bovenop markeren drie grafstenen en een houten kruis de graven waaromheen een vroeg twintigste-eeuws gietijzeren hek staat. De racende jonkheer Carel Godin de Beaufort bezweek in 1964 op dertigjarige leeftijd aan de verwondingen die hij drie dagen eerder opliep bij een vrije training voor de Grand Prix van Duitsland op de Nürburgring. De kist met zijn stoffelijk overschot werd op een witte Porsche ten grave gereden.

Een wandelaar

Of de familiebegraafplaatsen bij landhuizen een toekomst hebben, is de vraag nu steeds meer landgoederen en buitenplaatsen een publieke functie krijgen. Ook René Dessing denkt na over de bestemming van 'zijn' Huis Landfort: 'Tijdens het restauratieproces viel me een wan-

De racende jonkheer
bezweek aan zijn verwondingen

Eeuwenoude plek bood hem troost

delaar op die hier vrijwel dagelijks rondliep. Ik zag dat deze man gaandeweg fysiek achteruitging. Hij bleek terminaal ziek. Na zijn dood vertelde zijn familie dat hij op Huis Landfort vrede vond met zijn vroegtijdige dood. De eeuwenoude plek, het landschap en de uitstraling van het ensemble boden hem troost. Via Stichting Laatste Wens, die wensen van stervenden vervult, is hij op een zonnige winterdag per ambulance hierheen gebracht en op een brancard door het park en de moestuin gereden. Ook bezocht hij 'zijn' boom, een Japanse sierkers, die hij na een crowdfunding voor jonge bomen aan de buitenplaats had geschonken. Het was een emotionele gebeurtenis.'

Troostrijk

'Twee, drie weken later is hij overleden. Zijn laatste wens was dat al het bloemengeld voor zijn begrafenis aan de Stichting Erfgoed Landfort gedoneerd werd. Wel lag er een tak van zijn boom op de kist.' Van het geschonken geldbedrag is, met nog een bijdrage van de familie, een bank in het park geplaatst, met een naamplaatje en een opdracht erop.

Dit voorval zette Dessing aan het denken: 'Ik begrijp dat je op een historische buitenplaats vrede met je lot kunt vinden door de schoonheid en de harmonie die de natuur met de architectuur bereikt. Veel historische buitenplaatsen worden gebruikt voor huwelijksfeesten. Wellicht zouden ze net zo goed of beter dienst doen als

Meer begraafplaatsen op stand (zie ook *Terebinth* 2019-3)

- Op buitenplaats Doornburgh in Maarsse en Maarsseveen liggen in het park op een eilandje een aantal reguliere kanunnikessen begraven die de buitenplaats als klooster gebruikten.
- Bij Huis Doorn (in Doorn) ligt de laatste Duitse keizer, Wilhelm II, in zijn mausoleum (zie *Terebinth* 2022-3).
- Op landgoed Eyckenstein in Maartensdijk bevindt zich een zeer vroege grafkelder (zie *Terebinth* 2020-4).
- Bij Huis te Maarn in Maarsbergen en Huis Prattenburg in Rhenen liggen familiebegraafplaatsen in het bos.
- Het graf van het echtpaar Kröller-Müller ligt op de Franse Berg in het Nationale Park de Hoge Veluwe. Voor hun tekkel Schufter ligt een grafteken op de Hoge Veluwe bij Sint Hubertus.
- Op kasteel Slangenburg in Doetinchem rust de Duitse familie Passmann, tot 1945 eigenaar. Daarna werd het als vijandelijk vermogen geconfisqueerd door de Nederlandse staat.
- In het park bij Huis Bruggelen in Beekbergen liggen vier grafheuvels van zo'n vierduizend jaar oud.
- Op landgoed Vilsteren ligt bij een sierkuis (kluizenaarswoning) een schijngraf.
- In kasteel Rechteren in Dalfsen is een grafkelder.
- Op landgoed Den Berg in Dalfsen bevindt zich een kleine familiebegraafplaats van de baronnen Van Dedem.
- De graven Van Schimmelpenninck liggen begraven bij landgoed Nijenhuis in Diepenheim.
- Naast het mausoleum van de graven Van Rechteren Limpurg op landgoed Almelo, bevinden zich intussen ook twee graven.
- Op het landgoed Weldam in Diepenheim ligt een familiebegraafplaatsje bij de Saint Mary's Chapel (hier liggen graaf en gravin Bentinck en twee graven Zu Solms-Sonnenwalde).
- In Ommen, op landgoed Eerde is een grafkelder van de baronnen Van Pallandt, met drie bijzettingen.
- Achter de kerk in Vierakker is een familiegrafkelder.

plekken waar afscheid genomen kan worden van dierbaren of als locatie voor condoleancebijeenkomsten. Ze zijn een helende en troostrijke setting voor het laatste afscheid.'

Zie ook skbl.nl en erfgoedlandfort.nl

De Tombe van Nellesteijn in Leersum. Foto Dirk van der Meer